

Analiza sistemului economic american – de la Vechiul Capitalism la Noul Capitalism

Radu-Marcel JOIA

Academia de Studii Economice, București
radu.joia@univnt.ro

Cătălin-Emilian HUIDUMAC-PETRESCU

Academia de Studii Economice, București
catalinhuidumac@yahoo.com

Rezumat. *În ultimii ani, globalizarea a determinat o creștere semnificativă a economiilor emergente, dar și a nivelului țărilor dezvoltate. Așa cum ușor se poate observa, suntem spectatori ai unei lumi tot mai „globalizate”, nelipsită de riscuri multiple. Începând cu inegalitatea dintre oameni, continuând cu diverse probleme sociale și ajungând la „distrugerea creatoare” a economiilor unor țări, o distrugere inevitabilă și ireversibilă după intrarea în acest joc, fenomenul globalizării a devenit o amenințare.*

Globalizarea a deschis, în lipsa unor politici economice protective, calea unor crize economice frecvente. Criza actuală ne-a învățat că guvernele țărilor ar trebui să joace un rol mai activ în coordonarea politicilor economice, în dorința de a preîntâmpina dezechilibre precum cele întâlnite și de a evita crize.

Cuvinte-cheie: politici economice; putere politică; libertate; avuție; globalizare; piețe financiare.

Cod JEL: E20.

Cod REL: 11B.

Introducere

Pornind de la cartea lui J. Stiglitz *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, apărută în anul 2010 la editura W.W. Norton & Company, se pot identifica aspecte importante ale unui model de sistem economic, dovedit a fi necompetitiv, ajuns într-o situație dramatică, începând cu cea mai mare economie a lumii. Această carte reprezintă un alt studiu lămuritor despre actuala criză financiară mondială, scrisă de laureatul Premiului Nobel pentru Economie din anul 2001 și fost consilier pe probleme economice în președinția Clinton⁽¹⁾.

De la declanșarea crizei au fost întocmite mai multe studii interesante cu privire la criza economică actuală, însă cu siguranță Stiglitz rămâne una dintre cele mai autorizate voci cu privire la acest subiect. Acestea ar putea fi încadrate într-una din două categorii – fie detaliază aspecte „interne”, focalizându-se pe decăderea sau salvarea unor diferite instituții financiare, așa cum este cartea lui Andrew Ross Sorkin, *Too Big To Fail*, fie extind sfera analizei teoriilor economice care stau la baza actualului sistem economic dovedit necompetitiv, desprinzând cauzele și oferind posibile remedii care ar putea să prevină repetarea aceluiași greșeli. În această ultimă categorie se înscriu lucrările lui Stiglitz, menționată anterior, și John Cassidy, *How Markets Fail* (2009).

Titlul acestui studiu, „Freefall” este unul foarte bine ales de către autor, deoarece conține două cuvinte cheie ale teoriilor economice: *free* – echivalentul pentru liber, libertate, una dintre cele mai de preț avuții ale unei persoane, dar și *fall* – cădere, putându-l considera ca fiind în termeni economici recesiune sau declin. Această combinație *cădere liberă* sau, de ce nu, *declinul produs de excesul de libertate* sunt niște metafore deosebite care ajută la identificarea și caracterizarea a ceea ce s-a întâmplat cu sistemul economic american.

Făcând o incursiune în fizică, un obiect aflat în cădere liberă suportă o singură influență, și anume cea a gravitației. În absența unei forțe care să oprească sau să atenueze căderea, nimic altceva nu împiedică ciocnirea cu solul. În plus, viteza unui corp aflat în cădere liberă crește pe măsură ce obiectul se apropie de pământ. Am putea spune că absența unei intervenții sau o intervenție ineficace în economiile aflate în cădere liberă nu duce decât la dezastru.

Un editorialist american, Eric Falkenstein, afirmă că subtitlul lucrării lui Stiglitz ar fi trebuit să fie mai degrabă „de ce piețele libere sunt precum fundamentalității religioși”⁽²⁾, datorită afinității autorului pentru expresia „fundamentalismul de piață”. Pe parcursul cărții se observa critica capitalismului actual, acesta fiind un concept explicat de către Stiglitz prin termenul de *pieță liberă*, o piață care este într-o cădere liberă, într-un declin extrem. Articolul de față este doar o invitație spre a lectura cartea lui J. Stiglitz, pentru a înțelege originile și cauzele crizei actuale și pentru a depăși bariera necunoscutului cu privire la un sistem economic necompetitiv.

Freefall – idei directoare

Cartea lui Stiglitz trasează originile „Marii Recesiuni”, critică intens politicile inițiate pentru a-i face față și oferă remedii alternative pentru politicile viitoare care ar putea să abordeze mai bine o criză încă de la primele manifestări. Ceea ce cartea are în comun cu multe alte studii, scrise tot pe aceeași temă, este recunoașterea că sistemul economic american este în colaps, că nu mai este competitiv și poate fi reparat doar prin examinarea teoriilor care stau la baza acestuia. Deoarece până în prezent aceste teorii nu au făcut obiectul unor dezbateri serioase, acest lucru a condus la ceea ce autorul descrie ca fiind „bubble capitalism” (Stiglitz, 2010a, p. 26).

Există alte câteva aspecte pe care Stiglitz le împărtășește cu alți autori privind acest subiect. Unul dintre acestea este efectul pe care dependența timp de 30 de ani față de teoriile economice ale pieței libere⁽³⁾ (fundamentalismul de piață) l-a avut asupra întregii economii americane, în contradicție cu lecțiile învățate după „Marea Depresiune” a anilor 30. Un alt aspect este reprezentat de „reordonarea” stimulentei în serviciile financiare ale economiei, stimulente care au influențat performanța pe termen scurt, în defavoarea îndeplinirii obiectivelor sociale pe termen lung. Un altul este puterea politică pe care industria serviciilor financiare o exercită asupra realizării politicilor economice, dar și conflictele de interese, inerente pe care o asemenea putere le poziționează mai presus de diferite alte provocări și cu care nici legislativul, și nici executivul nu s-au mai confruntat până la actuala criză. Cu alte cuvinte, toate aspectele mai sus precizate au reprezentat, și în mod sigur mai reprezintă, provocări ale sistemului economic american, nemaiîntâlnite și greu de soluționate în condițiile în care responsabilii nu au deschiderea necesară pentru a le rezolva.

Dacă am realiza o examinare istorică a politicilor economice adoptate de către liderii guvernamentali americani începând cu „Marea Depresiune”, am putea desprinde o lecție care, prin intermediul înțelegerii ulterioare, ar sublinia natura și cauzele a ceea ce ar fi numit un eșec extrem al pieței.

În paragraful următor poate fi identificat eșecul de piață extrem: „The United States will have regulation, just as government will spend money on research and technology and infrastructure and some forms of social protection. Governments will conduct monetary policy and will provide for national defense, police and fire protection, and other essential public services. When markets fail, government will come in to pick up the pieces. Knowing this, the government has what it can to prevent calamities. [...] In America, too many of the rules were set by and for those from finance, and the referees were

one-sided. [...] Can we expect even to restrict the banks from engaging in excessively risky behavior?” (Stiglitz, 2010a, p. 97).

Paragraful de mai sus este esențial în analizarea sistemului economic american. Precum putem observa, există câteva cuvinte cheie subliniate, tocmai pentru o mai bună identificare a cauzelor ce au dus la acest eșec de piață extrem. Prin atitudinea sa critică cu privire la politicile economice adoptate, Stiglitz denunță capitalismul actual, militând prin cartea sa pentru remanierea acestui sistem economic. Acest lucru este realizat pe întreg parcursul cărții, unde îl prezintă ca un sistem speculativ necompetitiv, bazat pe comisioane și speculație.

Până și regulile politicii monetare sunt aduse în discuție, reguli care de cele mai multe ori sunt realizate de și pentru avantajul finanțistilor. Cu alte cuvinte, critica autorului cu privire la realizarea politicilor economice avantajoase pentru domeniul financiar subliniază o eroare a sistemului economic. Sistemul economic nu se bazează exclusiv pe finanțe. Am putut observa atitudinea autorului privind fundamentele economiei reale. Conform celor prezentate, accentul trebuie mutat de pe politica monetară pe economia reală. Este greu să schimbi un sistem economic, însă este mai ușor să încerci să modifice teoriile care stau la baza lui, deci este absolut necesară întoarcerea la fundamente pentru a reuși o reclădire corectă a sistemului, reclădire sau corecție.

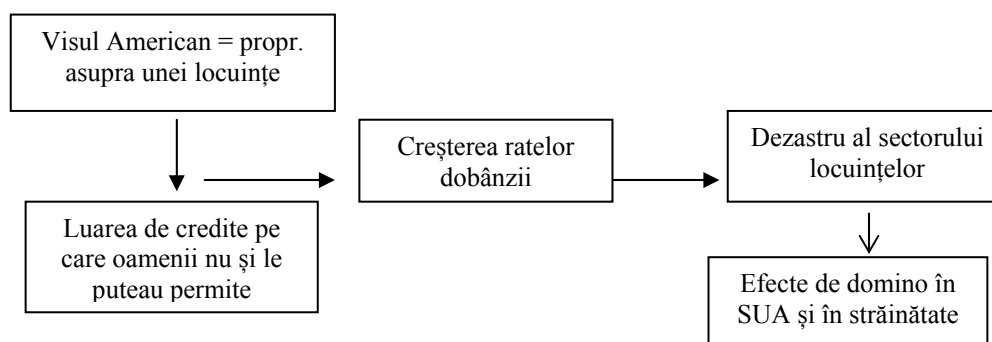
„Today, the challenge is to create a *New Capitalism*. We have seen the failures of the old. But to create this New Capitalism will require trust - including trust between Wall Street and the rest of society. Our financial markets have failed us, but we can not function without them” (Stiglitz, 2010a, p. 94).

Capitalismul actual trebuie demontat, însă crearea unui nou capitalism, deși este o provocare și o necesitate, presupune să aibă ca fundament încrederea, încrederea în propriul sistem economic. Critica sistemului financiar este severă și deși piețele financiare au trădat încrederea, ele rămân necesare funcționării Noului Capitalism. Piețele financiare au eșuat, însă vina ar fi a celor care au realizat regulile, adică cei care au realizat politicile economice, iar fundamentul acestui sistem economic a fost unul greșit.

Stiglitz critică sistemul financiar, însă merge mai departe privind neputința piețelor de a funcționa bine în mod automat și a se corecta singure. Niciun apărător al capitalismului și adept al rolului mâinii invizibile nu poate „susține că sistemul de capitalism – surogat în care au ajuns să se afle Statele Unite ar fi unul eficient sau corect, sau care duce spre binele societății” (Stiglitz, 2010b, p. 325).

Un alt aspect important este reprezentat de critica adusă sistemului american, bazat pe speculație, pe comisioane ridicate, o critică a Wall Street-ului, o critică a administrației Bush și chiar a administrației Obama. Mult mai valoroasă este ideea de recesiune a libertății, de declin al acestui drept, o încălcare a dreptului poporului american de a fi liber. Acest sistem economic a creat bancheri și brokeri supraplătiți, recompensați pentru greșelile lor, care hrăneau și creau nevoi suplimentare pentru individul american (oferindu-i credite, chiar și când nu era eligibil), încălcându-i libertatea și transformându-l pe individ dintr-o persoană liberă într-o persoană încorsetată într-un sistem economic, devenind un sclav al unui sistem bancar bazat pe speculație și comisioane uriașe.

Așadar, acordarea de credite ipotecare toxice, credite care erau acordate unor persoane care nu îndeplineau condițiile de creditare, credite securitizate prin transferul acestora către investitori străini, pentru a fi partajate riscurile și pentru o mai bună absorbție, au dus la colapsul modelului economic american, model bazat pe speculație. Bazele sale sunt evidențiate în figura 1.

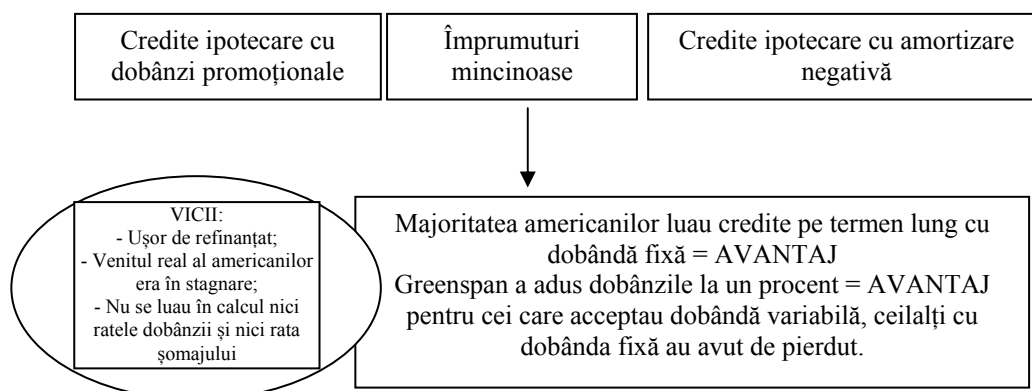

Sursa: Joseph Stiglitz, „*Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*”, Capitolul 4.

Figura 1. Eșecul modelului economic bazat pe speculație și dereglementare

Lipsa de profesionalism a brokerilor de credite, care prezentau și falsificau date cu privire la veniturile solicitanților, cu scopul de a îndeplini condițiile de creditare, lipsa de informare a solicitanților cu privire la riscurile la care se supuneau prin creditele pe care le solicitau, băncile reușind să le creeze nevoi și dorințe pe care poate mulți dintre ei nu le aveau, lipsa de profesionalism și lăcomia bancherilor, plus lipsa unei reglementări pentru a menține stabilitatea economică reprezintă „paraziții” care „au infectat” piețele financiare ale sistemului economic american.

Acestea au reprezentat instrumente negative care au dus la această „cădere liberă”. În figura 2 sunt prezentate aceste aspecte:

Sursa: Joseph Stiglitz, „Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy”, Capitolul 4.

Figura 2. Potlogăria ipotecară – caracteristici

Piețele reprezintă centrul vital al unei economii de succes, dar nu trebuie lăsate libere, iar statul trebuie să joace un rol de reglementator, tocmai pentru a preîntâmpina experiențe precum cele petrecute. „Poate că Adam Smith n-a avut în totalitate dreptate atunci când a spus că piețele conduc societatea, parcă printr-o mână invizibilă, către bunăstare. Dar niciun apărător al lui Adam Smith n-ar îndrăzni să susțină că sistemul de capitalism – surogat în care au ajuns să se afle Statele Unite – ar fi unul eficient sau corect sau care duce spre binele societății.” (Stiglitz, 2010b, p. 325).

În studiile economice, de multe ori este prezentă asocierea dintre puterea politică și cea economică. Între un sistem economic și puterea politică trebuie să existe o legătură strânsă, un echilibru, tocmai pentru a reuși să se mențină stabilitate. Din păcate, în SUA, acest echilibru s-a transformat într-un dezechilibru, lucru ce s-a propagat și dincolo de granițele țării. Fenomenul de globalizare a accentuat acest dezechilibru.

Dezechilibrul înseamnă o stare opusă ordinii. Un dezechilibru reprezintă o stare de incertitudine, în care una dintre componentele economiei devine necompetitivă, deși la suprafață pare a fi foarte benefică economiei, este o stare de vulnerabilitate maximă pentru sistemul economic. În SUA, acest dezechilibru a fost creat de „vulnerabilitatea” piețelor, de lipsa de reglementare a lor. Piețele financiare păreau foarte productive, aducând beneficii și creștere, dar fundamentele erau greșite, erau „infectate”.

„*Imperiul american*” este un sistem economic care înainte de criză oferea credibilitate, tocmai prin faptul că SUA erau prima putere economică mondială. Nimeni nu se îndoia de capacitatea SUA de a gestiona riscurile, însă nu a fost așa. Riscurile au fost prost gestionate, modelele erau eronate și greșite, iar dorința de a obține o cantitate cât mai mare de bani, rapacitatea, într-un timp cât mai scurt, era obiectivul principal al agenților. Globalizarea a impus un ritm foarte ridicat de adaptare la diverse economii.

Actuala criză a demonstrat că indiferent de mărimea sistemului economic, fie el chiar și imperiu, dezechilibrele au loc și se petrec, dacă nu există o legătură strânsă de colaborare între stat și mediul economic. Actuala criză demonstrează că ambele modele, și cel anglo-saxon, bazat pe „laissez-faire”, și libertatea piețelor, și cel european, al statului bunăstării, al statului social, s-au dovedit a fi imperfecte, fiind limitate și generatoare de crize.

Mulți autori au scris despre criza actuală, însă puțini au oferit și remedii din punct de vedere teoretic, nu doar practic. De exemplu, în cartea sa, *Economia crizelor. Curs fulger despre viitorul finanțelor*, Nouriel Roubini spune că este nevoie de o nouă esență a unui sistem economic, este nevoie chiar de un alt model economic. Propunerea pe care o face N. Roubini se bazează pe un model a unei economii de piață în care guvernul să furnizeze serviciile publice necesare și unde să existe o supraveghere prudențială „sănătoasă” a economiei și a sistemului financiar (Roubini, Mihm, 2010, pp. 9-15).

Stiglitz și Roubini împărtășesc idei comune cu privire la sistemul economic bazat pe un capitalism corporativ. Și Roubini susține că acest capitalism actual ar trebui să fie schimbat radical. Analizând ideile ambilor economiști, se poate spune că Roubini are o atitudine mult mai critică decât Stiglitz, el dorind schimbarea radicală a sistemului, pe când Stiglitz dorește reîntoarcerea la fundamentele teoriei economice, lucru care să favorizeze reconstruirea unui Nou Capitalism.

Crizele sunt benefice, deoarece aduc schimbări în sfera politicilor și mai ales în sfera ideilor. Dacă Roubini spune că o criză nu trebuie să fie irosită, Stiglitz aduce argumente concrete, menționând că dacă se vor lua decizii corecte, se vor reuși micșorarea efectelor crizei și evitarea intrării într-o nouă criză. Dacă deciziile adoptate vor fi greșite atunci societatea va avea cel mai mult de suferit, scindându-se și mai mult, economia devenind și mai vulnerabilă, lipsită de orice ordine.

Criticile aduse de către autor sistemului economic sunt:

- lipsa de reglementare în ceea ce privește acordarea creditelor toxice;
- dereglementarea realizată ce a permis o netezire a căilor prin care bancherii au putut să acorde credite toxice;

- combaterea persoanelor responsabile cu rezolvarea problemelor din sectorul financiar;
- adoptarea unor măsuri neadecvate, precum scăderea ratei dobânzii la un procent, ceea ce a dus la crearea unui balon speculativ;
- incompetența băncilor în a evalua riscurile;
- atitudinea conservatorilor, conform căreia statul să nu se angajeze în activități financiare pentru a ajuta populația;

Remediile oferite sunt concrete, fiind extrase din atitudinea mai ales critică a lui Stiglitz cu privire la sistemul economic:

- cauționarea financiară a împrumutătorilor, ca modalitate de combatere a executărilor silite;
- soluții în favoarea populației – de salvare a locuințelor – fără a cauționa băncile creditoare care ar trebui obligate să suporte consecințele faptului că nu și-au apreciat riscuri așa cum se cuvine;
- soluții în sprijinul onorării de către populație a rambursării împrumuturilor;
- împrumutarea de către stat la dobânzi foarte mici sau chiar zero pentru a pune la dispoziția populației un credit nu atât de scump; aceasta s-ar traduce într-un câștig pentru stat, populație, dar nu și pentru bănci;
- statul ar trebui să mențină ocuparea deplină și o economie stabilă, să promoveze inovarea, să furnizeze protecție și asigurări sociale și să preîntâmpine exploatarea abuzivă (Stiglitz, 2010b, pp. 326-331).

Concluzii

Economiștii ar trebui, înainte de a acționa, să reflecte asupra fundamentelor economiei, să mediteze asupra corectitudinii teoriilor economice. Suntem martorii unor schimbări economice radicale, martorii încheierii unor cicluri economice.

Pretextul folosit, și anume cartea lui Stiglitz, arată că aceste dezechilibre, dacă nu sunt ținute sub control, vor provoca alte mutații și mai grave. Este importantă fundamentarea unor idei corecte, însușirea lecțiilor crizei, deoarece în timp criza va dispărea și vor rămâne doar urmele. „Bătălia ideilor” reprezintă moștenirea noastră, un jurnal pe care să-l redeschidem oricând avem nevoie, deoarece economiile de piață sunt într-o continuă schimbare și într-o continuă luptă.

Ideile prezentate sunt doar câteva dintre cele mai importante cu privire la sistemul economic american, un imperiu care s-a dezechilibrat. Ideea principală adusă în dezbatere este cea a „demontării capitalismului actual”, și a întoarcerii la fundamentele acestuia pentru a reclădi un nou capitalism bazat pe încredere. Cuvintele-cheie precum putere, ordine, globalizare, fundamentalism al piețelor, libertate sunt abil folosite de J. Stiglitz în demersul său argumentativ. Aceste

cuvinte-cheie reprezintă fie valori uitate, fie folosite distorsionat de către capitalismul de tip american, lucru ce a creat un dezechilibru manifest al cărui rezultat este „căderea liberă” a întregului sistemului economic.

Actuala criză ofera indubitabil una dintre cele mai utile lecții despre o lume dinamică ce eșuează prea frecvent și care are datoria conștientizării cetățeanului obișnuit și decidenților de politică economică asupra riscurilor obținerii unei prosperități cu orice preț.

Note

- (1) Joseph Stiglitz este laureatul Premiului Nobel pe 2001 pentru economie, președinte al Consiliului Consilierilor Economici, vicepreședinte și economist șef al Băncii Mondiale, profesor la Columbia University.
- (2) *Stiglitz's Freefall* By Eric Falkenstein Mar 3, 2010 (Author's Website: The subtitle should be “why free market types are like religious fundamentalists”, because he loves using the cute phrase ‘market fundamentalism’ the way MSNBC uses the phrase ‘tea baggers’).
- (3) Concept creat de Școala de la Chicago, utilizat mai ales sub administrația Reagan.

Bibliografie

- Cassidy, J. (2009). *How Markets Fail: The Logic of Economic Calamities*, Farrar, Straus and Giroux, New York
- Dinu, M. (2010). *Economia de dicționar. Exerciții de îndemânare epistemică*, Editura Economică, București
- Dinu, M. (2006). *Globalizarea. Modelul explicativ*, Seria sinteze, Editura Economică, București
- Dinu, M., „Fundamentele antitetice ale economiei”, *Economie Teoretică și Aplicată*, nr. 3/2011 (556)
- Ross Sorkin, A. (2009). *Too Big to Fail: The Inside Story of How Wall Street and Washington Fought to Save the Financial System and Themselves*, Viking Penguin, New York
- Roubini, N., Mihm, S. (2010). *Economia crizelor. Curs fulger despre viitorul finanțelor*, Editura Publica, București
- Stiglitz, J. (2010a). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, W.W. Norton & Company
- Stiglitz, J. (2010b). *În cădere liberă: America, piața liberă și prăbușirea economiei mondiale*, Editura Publica, București
- Stiglitz, J. (2008). *Mecanismele globalizării*, Editura Polirom, București
- Stiglitz, J. (2003). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București